

Vier-onder-een-kap

Iedereen spreekt over crisis, terwijl in ons land weinig mensen de echte crisis kennen. Voor hen die dat wel doen, de dak- en thuislozen in Amsterdam, ontwierp architectenbureau Herens een gigantisch opvanghuis langs de westelijke Ring A10. Deze kolos van dertien verdiepingen met een vloeroppervlak van 12.000 m² biedt onderdak aan bijna tweehonderd bewoners en evenzoveel personeelsleden. Het is bedoeld als plek waar ze een wooncarrière doormaken voordat ze terugkeren in de maatschappij. In de praktijk is van deze carrière nauwelijks sprake en is het opvanghuis voor velen een permanent onderkomen. Een thuis voor thuislozen; een paradox die goed voelbaar is in de gangen van de instelling.

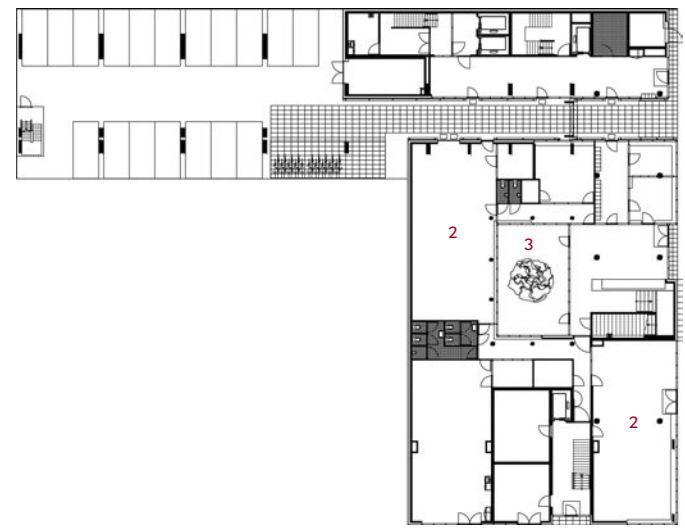
Auteur Tjeerd Haccou Fotograaf Leonard Fäustle

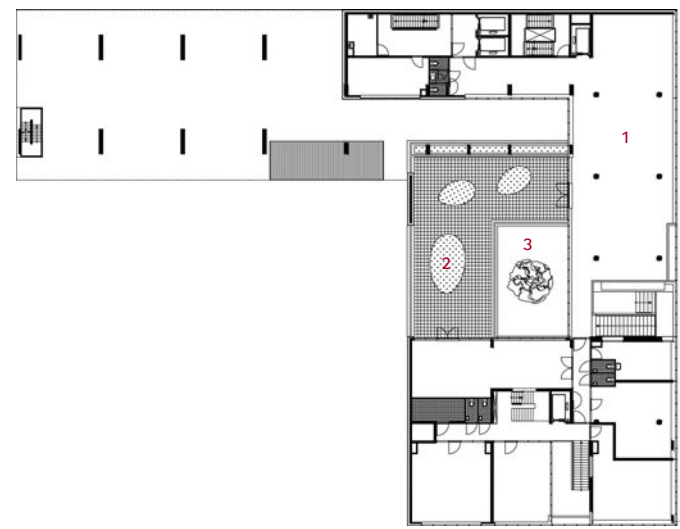
Met zijn onder-, tussen- en bovenwereld sluit het op diverse manieren aan op de stad. De natuurstenen plint zet het gebouw op straat, terwijl de laagbouw de verbinding vormt met de buurt en de hoogbouw qua schaal aansluit op de A10.

Vroeger werd er geen onderscheid gemaakt tussen daklozen, "Swiebertje was gewoon Swiebertje" vertelt architect Jan Klomp, verantwoordelijk voor het ontwerp. Vandaag de dag is dat anders en worden zij meer als individuele gevallen behandeld. Psychiatrische patiënten met een drugsverslaving hebben een andere zorgbehoefte dan mensen die zijn gaan zwerven door financiële schulden of een alcoholprobleem. Om deze verschillende groepen van een passende woonomgeving te voorzien, is het complex opgebouwd uit vier afdelingen met ieder een andere woonvorm en een eigen entree. "Het zijn vier huizen onder één kap", zegt de architect. Deze vier huizen liggen rond een open lichthof die de 'groene long' van het gebouw wordt genoemd.

Een komische naam op een plek waar 98 procent van de gebruikers rookt. Ooit stond in het midden ervan een boom. Nu staan er alleen bloembakken die deze naam moeten waarmaken. De verdwenen boom is niet het enige dat is veranderd in het korte bestaan van het complex. In het eerste gebruiksjaar blijkt dat het gebouw net als haar clientèle onderhevig is aan een wispelturig pragmatisme. Al tijdens het ontwerptraject werden de architecten voortdurend ingehaald door de steeds veranderende wensen van de eindgebruiker, HVO Querido. De ruimte die ooit was ontworpen als keuken is net voor de bouw omgedoopt tot tweedehands kledingwinkel. Kunstenaar Frederik Molenschot ontwierp speciale

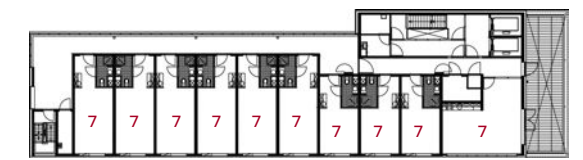
Begane grond

Eerste verdieping

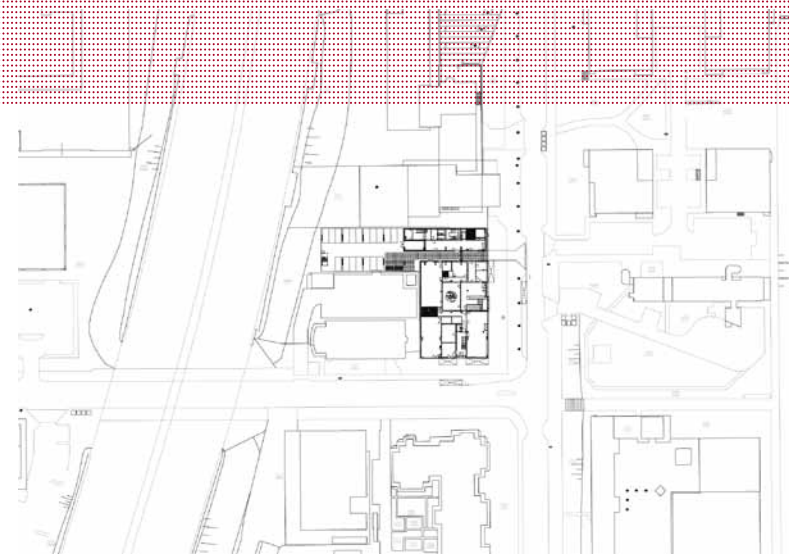

Tweede-vijfde verdieping

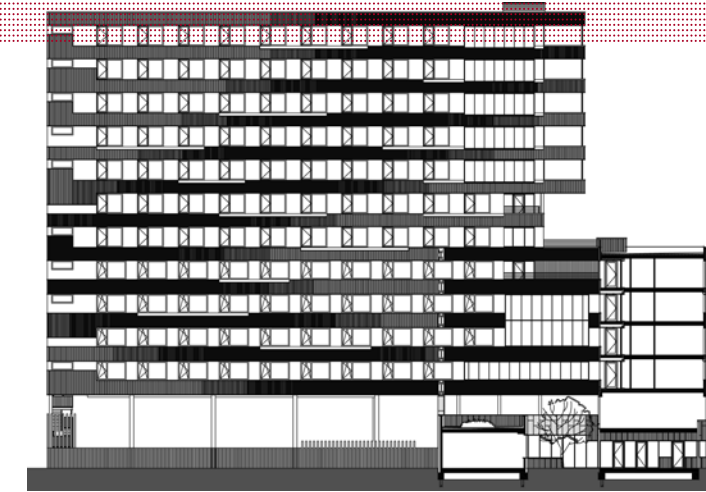

Elfde verdieping

- 1 entree
- 2 algemene ruimtes en routes
- 3 buitenruimte
- 4 de Veste
- 5 wuifwoningen
- 6 passanten
- 7 de Rijswijk

Situatie

Doorsnede

barbecues voor de opvang. Op last van de brandweer doen deze nu dienst als bloembak. De natuurstenen gevelbank bij de hoofdentree onderging hetzelfde lot. De bank bleek een populaire plek voor drugsdealers die hier een goede afzetmarkt hebben. "Het is nu de duurste bloembak van Amsterdam", zegt de architect. Hij vindt de veranderingen in en aan zijn gebouw niet erg. "Je probeert aanleidingen te creëren voor gebruik, soms pakt dit anders uit dan je van tevoren hebt bedacht."

Symboliek

Flexibiliteit is een van de uitgangspunten in het ontwerp. Door de kolomstructuur kunnen de ruimtes van het gebouw

relatief eenvoudig worden aangepast. Tussen de kolommen boven de parkeerplaats is zelfs ruimte voor het aanbrengen van een extra verdieping. Mocht de zorginstelling na de contractperiode van twintig jaar vertrekken, dan kan het gebouw worden omgebouwd tot kantoor, appartementencomplex of hotel. Aan de uitstraling van de gevel zal het niet liggen, de aluminium golfplaten met duotone kameleonlak passen bij iedere functie.

Veel architectonische uitingen worden door de architect met symboliek beargumenteerd. Zo moet de verspringende horizontaliteit van de gevel het optimisme van de Westelijke Tuinsteden voelbaar maken en weerspiegelt het schitteren van de bewoners zich in de groenblauwe gevelplaten die

blinken in de zon. De kunstwerken in en aan het gebouw van Frederik Molenschot hebben eenzelfde symbolische lading. De natuurstenen gravure bij de entree, The Welcome Man, beeldt door 'het schieten van sleutels' de zoektocht naar geluk uit, een paraplu op de binnenplaats staat voor geborgenheid en beschutting. Niet iedereen begrijpt de symboliek achter deze goed bedoelde kunstwerken. "Die paraplu begrijp ik niet zo goed", zegt een bewoner, "maar je kunt er wel droog je sjekkie draaien." Het is een vreemde gewaarwording, als wij buiten twee door de straat getekende, bebaarde mannen zien, die als Hanneke en Janneke onder moeders paraplu stiekem zitten te roken.

Vervreemdend contrast

Een begeleider neemt ons met de lift mee naar de dertiende verdieping waar wij de tocht langs de verschillende afdelingen starten. Vanaf een balkon op deze verdieping kijk je neer op het voormalige onderkomen van de instelling. Het is nauwelijks voor te stellen dat dit bescheiden gebouw van drie verdiepingen aan evenveel mensen onderdak bood als het torenhoge nieuwbouwcomplex. De stapelbedden die het intensieve ruimtegebruik mogelijk maakten zijn niet meeverhuisd. Op de Poeldijkstraat hebben alle vaste bewoners een eigen kamer. De leefkwaliteit van dakloos Amsterdam is er in tijden van crisis flink op vooruitgegaan. De afwerking van het interieur onderstreept deze voor-

2

- 1** Om de centrale buitenruimte liggen de werkvertrekken en alle routes in het gebouw. Fotograaf Dirk Verwoerd
- 2** De chique uitstraling van de houten vloer contrasteert met de ruige betonwanden en installaties in het zicht.

uitgang. De chique parketvloer die door het hele gebouw is gelegd, doet eerder denken aan een hotel dan aan een opvanghuis. Een blik in een aantal kamers is een directe confrontatie met de ware aard van het gebouw. Het contrast tussen interieur en bewoners is groot en werkt vervreemdend, ook al hebben de architecten naar eigen zeggen in de afwerking aansluiting bij de gebruikersgroep proberen te vinden. Industrieel ogend leidingwerk en onafgewerkte betonwanden zijn een metafoor voor het ruige straatleven.

Gradaties in zorg en zelfstandigheid

In de Rijswijk, de afdeling op de bovenste zes verdiepingen van het gebouw, wonen voornamelijk aan drugs verslaafde

mannen met een psychiatrische aandoening. Zij hebben een eigen kamer met douche en delen een keuken waar zij gezamenlijk koken. De galerij geeft een magistraal uitzicht over de A10 en is aan de uiteinden voorzien van een overmaat aan ruimte om ook als sociale ruimte dienst te doen. Op een van de verdiepingen hangt een boksbal. Vanwege de teruggetrokken aard van de bewoners wordt weinig gebruikgemaakt van deze extra meters. We dalen af naar het Passantenverblijf, een nachtopvang waar daklozen maximaal tien dagen per maand overnachten. "Het is hier all-inclusive", zegt onze begeleider. "Voor drie euro krijgen de gasten een warme maaltijd, een ontbijt en een bed op een tweepersoonskamer".

Boven de hoofdentree van het gebouw liggen zestien wuifwoningen. Dit zijn zelfstandige appartementen met een aparte woon- en slaapkamer, een eigen keuken, een badkamer en een balkon. Een bewoner klaagt dat het motortje uit zijn afzuigkap is gehaald omdat het ventilatiesysteem de druk niet aankon. Waarschijnlijk maakte het overuren door de vele rookruimtes die zijn voorzien van afzuiginstallaties. "Nu gaat het brandalarm af als ik een kippe sta te bakken...", zegt hij. Op dit soort kleine ongemakken na is hij dik tevreden met zijn onderkomen. Afdeling de Veste bestaat net als De Rijswijk uit groepswoningen. Bewoners van dit huis zijn echter geen psychiatrische patiënten. Ze zijn mondiger, socialer in de omgang

en gaan zelfs met elkaar op vakantie. Als collectief hebben zij besloten dat zij niet zelf koken. Ondanks verwoede pogingen van de begeleiding dit standpunt te veranderen is er nu een cateraar die de warme maaltijd verzorgt. Onze begeleider neemt ons mee naar wat volgens hem de leukste plek van het gebouw is; een gemeenschappelijk dakterras waar een bewoner met groene vingers een grote verzameling planten verzorgt. In de Poeldijkstraat zijn alle bewoners betrokken bij het onderhoud van het gebouw. Hiervoor ontvangen zij een vergoeding die zij vrij kunnen besteden.

1 Het restaurant op de eerste verdieping

2 Aan het einde van de gang in de Rijswijk is overmaat gecreëerd die op verschillende manieren kan worden gebruikt. Hier kunnen de bewoners tafeltennissen, met elkaar praten of tegen een boksbal slaan met uitzicht over de stad.

Grootschalige huiselijkheid

In de plint van het gebouw liggen het restaurant, de kantoorvertrekken en een aantal ruimtes voor dagbesteding. Deze ruimtes vormen de spil met de buurt. Er is een meubel- en fietsenwerkplaats waar mensen uit de buurt hun leuke band voor een paar euro laten plakken door bewoners. Voor de ramen hangen tekeningen van schoolkinderen die met hun klas op bezoek zijn geweest. "Na twee uur wilden de kinderen nog niet weg", vertelt de drijvende kracht achter de werkplaats trots. Ook in deze ruimte ligt parket, al hebben het fietsensmeer en de sigarettenas de vloer zijn glans wel ontnomen. Jan Klomp maalt er niet om. De sfeer in de ruimte is goed, de radio staat hard aan, er wordt geboord,

gesleuteld en geschuurd. Wel krijgen we nog een berisping van een bewoner die ziet dat ons koffiekopje op zijn net geschuurde en met ammonia afgenomen tafel staat. Gelukkig kan hij snel weer lachen als een begeleider hem complimenteert met zijn bovenmatige handigheid. Golfplaten met blinkende Alfa Romeo-coating, peuken op het parket en oude mannen als kinderen onder een paraplu. Bedoeld en onbedoeld vliegen de tegenstrijdigheden je om de oren in dit huis voor dak- en thuislozen. De zoektocht naar het creëren van intimiteit en huiselijkheid is goed af te lezen in de architectuur, al roept het interieur niet direct de gevoelens op die je bij de term huiselijkheid verwacht. Dat kan natuurlijk ook niet anders, aangezien de bewoners het

concept 'thuis' nauwelijks kennen en het onvoorspelbare karakter een groot arsenaal aan hygiëne- en veiligheidsmaatregelen hen omringt. Het is Herens gelukt de enorme schaal van het gebouw te breken door het op te delen in vier verschillende huizen met eigen opgang. Veel belangrijker is echter de trots die de bewoners voelen voor het huis waar zij zelf ook een bijdrage aan leveren, ook al beperkt zich dit tot het verzorgen van de planten in de duurste bloembak van Amsterdam.

Opdrachtgever Delta Forte namens Stadgenoot

Gebruiker HVO Querido

Ontwerp Heren5

Ontwerpteam Merijn de Jong, Jan Klomp, Lorenzo Menato, Marco de Piaggi, Bernadette van den Tillaart

Aannemercombinatie De Nijs, Warmenhuizen; Bot Bouw, Heerhugowaard

Adviseur constructie ADAMS Bouwadviesbureau

Kunst Frederik Molenschot

bouwkundige uitwerking Heren5 i.s.m. Bouwstart

Bruto vloeroppervlak 12.000 m² inclusief kantoren, huizen en algemene ruimtes